Renata Piasecka-Strzelec

POLSKIE AGENCJE PRASOWE W ROZWOJU HISTORYCZNYM

KONTEKST POLITYCZNY, EWOLUCJA MODELU ORAZ TECHNIK PRZEKAZU INFORMACJI

universitas

POLSKIE AGENCJE PRASOWE W ROZWOJU HISTORYCZNYM

SERIA

DZIENNIKARSTWO I ŚWIAT MEDIÓW

pod redakcją
Edwarda Chudzińskiego
i
Władysława Marka Kolasy

Renata Piasecka-Strzelec

POLSKIE AGENCJE PRASOWE W ROZWOJU HISTORYCZNYM

KONTEKST POLITYCZNY, EWOLUCJA MODELU ORAZ TECHNIK PRZEKAZU INFORMACJI

KRAKÓW

Wydanie publikacji zostało dofinansowane przez Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

© Copyright by Renata Piasecka-Strzelec and Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych UNIVERSITAS, Kraków 2019

ISBN 97883-242-3506-3
e-ISBN 97883-242-2958-1
TAiWPN UNIVERSITAS

Recenzent
prof. dr hab. Rafał Habielski

Opracowanie redakcyjne
Barbara Turnau

Projekt okładki i stron tytułowych
Sepielak

www.universitas.com.pl

Dla Julii,
która była moją inspiracją,
dla Martyny i mojej Mamy

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów 9

Wstęp 13

Rozdział pierwszy

Geneza i narodziny agencji prasowych w Polsce 19

1. W służbie sprawy polskiej 21
2. Pod znakiem Polskiej Agencji Telegraficznej (1918–1926) 48
3. Informacyjna służba prasowa w okresie rządów pomajowych (1926–1939) 71

Rozdział drugi

Trudne półwiecze. Działalność agencji prasowych w latach 1939–1989 . . . 109

1. Poza krajem i w konspiracji (1939–1945) 111
2. PAP na pierwszej stronie (1944–1989) 131
3. Agencje prasowe „drugiego planu" (1944–1989) 152
4. Wobec ładu jałtańskiego. Agencje prasowe poza krajem 172

Rozdział trzeci

W nowej rzeczywistości po 1989 roku 183

1. W stronę obiektywizmu medialnego. Transformacja „starych" agencji prasowych (PAP, PAI, CAF) 185

2. Powstanie i rozwój nowego rynku informacji agencyjnej w Polsce 199
3. Agencje informacyjne w dobie społeczeństwa sieci 209

Zakończenie 217

Bibliografia 221

Spis ilustracji 231

Indeks nazw agencji, ważniejszych biur prasowych oraz zrzeszeń o charakterze agencyjnym 235

Indeks biuletynów, komunikatów, serwisów oraz czasopism wydawanych przez agencje prasowe 241

Indeks nazwisk 249

WYKAZ SKRÓTÓW

AAN – Archiwum Akt Nowych
ADN – Allgemeiner Deutscher Nachrichtendienst (NRD)
AFP – Agence France Presse (Francja)
AGER-PRES – Agenţia Română de Pressă (Rumunia)
AI – Agencja Informacyjna
AIS – Agencja Informacyjna „S”
AISW – Agencja Informacyjna Solidarności Walczącej
AI „Wieś” – Agencja Informacyjna „Wieś”
AK – Armia Krajowa
ANSA – Agenzia Nazionale Stampa Associata
AP – Associated Press (Stany Zjednoczone)
APA – Austria Presse Agentur (Austria)
API – Agencja Informacyjna Polska Press
API – Agencja Prasowo-Informacyjna; następnie (od 1949 r.) Agencja Publicystyczno-Informacyjna
API – Agencja Przekazu Informacji NZS
„APIS” – Agencja Prasowo-Informacyjna „Serwis”
APN – Agientstwo pieczati „Nowosti” [Agencja Prasowa „Nowosti”] (ZSRR)
APTN – Aboriginal Peoples Television Network
A.R. – Agencja Radiowa
AR – Agencja Robotnicza
AS – Agencja Prasowa „Solidarność”
ATE – Agencja Telegraficzna „Express”
AWS – Akcja Wyborcza „Solidarność”
BB – Bezpartyjny Blok [Współpracy z Rządem]
BBC – British Broadcasting Corporation
BBS – Bulletin Board System
BIP – Biuro Informacji i Propagandy
BIP – Biuletyn Informacji Prasowych
BIPS – Biuro Informacji Prasowej NSZZ „Solidarność”
BIS – Biuletyn Informacyjny Solidarności

BNT – „Biuletyn Naukowo-Techniczny”
BS – „Biuletyn Specjalny”
BS-KS – „Biuletyn Specjalny – Kraje Socjalistyczne”
BTA – Byłgarska telegrafna agencija (Bułgaria)
CAF – Centralna Agencja Fotograficzna
CAP – Centralna Agencja Polska w Lozannie (Agence Centrale Polonaise à Lausanne)
CIA – Central Intelligence Agency (Centralna Agencja Wywiadowcza)
CKRL – Centralny Komitet Ruchu Ludowego
CNN – Cable News Network
CODP – Centralny Ośrodek Dokumentacji Prasowej
CSF – Codzienny Serwis Fotograficzny
CSI – Codzienny Serwis Informacyjny
CSRS – Czechosłowacka Republika Socjalistyczna
ČTK – Československá tisková kancelář
DNB – Deutsches Nachrichten Büro
DPA – Deutsche Presse-Agentur (Niemcy)
EAP – Ekumeniczna Agencja Prasowa
ENEX – European News Exchange
EPA – European Pressphoto Agency
EZAP – Europejskie Zrzeszenie Agencji Prasowych
FEPS – Free European Press Service
FNS – Foreign News Service
GG – Generalne Gubernatorstwo
GUKPPiW – Główny Urząd Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk
IBI – „Ilustrowany Biuletyn Informacyjny”
IDK – Internetowy Dziennik Katolicki
IFFJ – International Federation of Free Journalists from Central and Eastern Europe
IKC – „Ilustrowany Kurier Codzienny”
IPN – Instytut Pamięci Narodowej
IPP – Informacja Prasowa Polska
ISB – Informacyjny Serwis Biznesowy
ITN – Independent Television News
JPP – Jakaś Pani Powiedziała
KAI – Katolicka Agencja Informacyjna
KAP – Katolicka Agencja Prasowa
KAPiF – Krajowa Agencja Prasowa i Fotograficzna
KC – Komitet Centralny
KDL – kraje demokracji ludowej
K.D.P. – Kresowa Dywizja Piechoty
KKP – Krajowa Komisja Porozumiewawcza
KNP – Komitet Narodowy Polski

MAP – Małopolska Agencja Prasowa
MBP – Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego
MKZ – Międzyzakładowy Komitet Założycielski
MO – Milicja Obywatelska
MON – Ministerstwo Obrony Narodowej
MSW – Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
MSZ – Ministerstwo Spraw Zagranicznych
MTI – Magyar Távirati Iroda (Węgry)
NAC – Narodowe Archiwum Cyfrowe
NAI – Nierzetelna Agencja Informacyjna
NAI – Niezależna Agencja Informacyjna
NBP – Narodowy Bank Polski
ND – Narodowa Demokracja
NKN – Naczelny Komitet Narodowy
NNT – „Biuletyn Nowości Nauki i Techniki z Zagranicy"
NRD – Niemiecka Republika Demokratyczna
NRF – Niemiecka Republika Federalna
NSZ – Narodowe Siły Zbrojne
NSZZ – Niezależny Samorządny Związek Zawodowy
NZS – Niezależne Zrzeszenie Studentów
OBP – Ośrodek Badań Prasoznawczych
OMTUR – Organizacja Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego
OZN – Obóz Zjednoczenia Narodowego
PAA – Polska Agencja Agrarna
PAAiO – Polska Agencja Agrarna i Ogólnoinformacyjna
PAD – Powszechna Agencja Dziennikarska
PAG – Polska Agencja Gospodarcza
PAG – Prasowa Agencja Gospodarcza
PAI – Polska Agencja Informacyjna
PAI – Polska Agencja „Interpress"
PAIP – Polska Agencja Informacji Politycznych
PAP – Polska Agencja Prasowa
PAP – Polska Agencja Publicystyczna
PAT – Polska Agencja Telegraficzna
PCKR – Polski Centralny Komitet Ratunkowy
PID – Polska Informacja Dziennikarska
PKO – Polska Kasa Oszczędnościowa
PKWN – Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego
PO – Platforma Obywatelska
POW – Polska Organizacja Wojskowa
PPR – Polska Partia Robotnicza
PPS – Polska Partia Socjalistyczna
PR – Public relations
PRL – Polska Rzeczpospolita Ludowa

PRM – Prezydium Rady Ministrów
PSIN – Podlaska Służba Informacyjna
PWA – Przegląd Wiadomości Agencyjnych
PWP – Polskie Wiadomości Prasowe
PZPR – Polska Zjednoczona Partia Robotnicza
PZZ – Polski Związek Zachodni
RAP – Robotnicza Agencja Prasowa
RAP – Rządowa Agencja Prasowa
RM – Rada Ministrów
RMP – Ruch Młodej Polski
Ro. – Agencja Rosja
ROPCiO – Ruch Obrony Praw Człowieka i Obywatela
RP – Rzeczpospolita Polska
RSW – Robotnicza Spółdzielnia Wydawnicza
RWPG – Rada Wzajemnej Pomocy Gospodarczej
SA – spółka akcyjna
SAP – Socjalistyczna Agencja Prasowa
SIS – Sejm i Senat
SIS – Serwis Informacyjny „Solidarność"
SIZ – Serwis Informacji Zleconych
SLD – Sojusz Lewicy Demokratycznej
SWO – Spółdzielnia Wydawniczo-Oświatowa
SZP – Służba Zwycięstwu Polski
TAI – Telefoniczna Agencja Informacyjna
TAI – Telewizyjna Agencja Informacyjna
TANJUG – Telegrafska agencija Nove Jugoslavije
TASS – Tielegrafnoje Agientstwo Sowietskogo Sojuza
TRS – Tymczasowa Rada Stanu
UPI – United Press International (Stany Zjednoczone)
URM – Urząd Rady Ministrów
UW – Unia Wolności
WAD – Warszawska Agencja Dziennikarska
WAF – Wojskowa Agencja Fotograficzna
WAI – Wschodnioeuropejska Agencja Informacyjna
WAPL – Warszawska Agencja Polityczno-Literacka
WBK – Wiedeńskie Biuro Korespondencyjne
WIP – Warszawska Informacja Prasowa
ZAP – Zachodnia Agencja Prasowa
ZPP – Związek Patriotów Polskich
ZSRR – Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich
ZWZ – Związek Walki Zbrojnej
ŻAP – Żydowska Agencja Prasowa
ŻAT – Żydowska Agencja Telegraficzna

WSTĘP

W społecznej, a zwłaszcza politycznej historii mediów istotna rola przypadła w udziale agencjom prasowym, które współcześnie określane są mianem agencji informacyjnych[1]. Agencje prasowe od początku swego istnienia stanowiły znaczący element w procesie obiegu i rozpowszechniania informacji, stąd powstanie w XIX stuleciu pierwszych tego typu profesjonalnych instytucji w Europie i Stanach Zjednoczonych zaliczane jest do przełomowych dla dziejów prasy zjawisk[2]. Lyn Gorman i David McLean podkreślają, że

> w miarę rozwoju prasy masowej i zwiększania się zapotrzebowania na informacje agencje informacyjne coraz bardziej zyskiwały na znaczeniu. […] Kładąc większy nacisk na obiektywność i „fakty", agencje informacyjne wywarły też istotny wpływ na sposób pracy dziennikarzy i reporterów, w tym doprowadziły do odejścia od praktyki powszechnej w wielu wczesnych gazetach, które właściciele i redaktorzy traktowali przede wszystkim jako platformę wyrażania własnych poglądów na współczesne sprawy[3].

Fakt ten odnotowują, w kontekście wynalazku telegrafu, Asa Briggs i Peter Burke, autorzy wartościowego opracowania pt. *Społeczna historia mediów*[4]. Skupiając się na interpretowaniu różnych wątków z zakresu historii mediów, wymienieni badacze dostrzegają zarówno powstanie, jak i znaczenie agencji prasowych,

---

[1] Autorka przyjmuje definicję agencji prasowej za W. Pisarkiem. Według tego autora „prasowe agencje informacyjne, dawniej zwane agencjami prasowymi, dziś zwykle agencjami informacyjnymi to wyspecjalizowane instytucje zajmujące się zbieraniem i opracowywaniem informacji o aktualnych wydarzeniach i stanach rzeczy oraz udostępnianiem jej innym instytucjom, a przede wszystkim redakcjom gazet, czasopism, radia i telewizji. Nazywano je «prasą dla prasy» lub «prasą prasy»; według polskiego Prawa prasowego same są prasą […]". W. Pisarek, *Wstęp do nauki o komunikowaniu*, Warszawa 2008, s. 145–146. Współczesne agencje informacyjne stanowią ważne źródło informacji nie tylko mediów głównego nurtu, ale także nowych mediów.

[2] Zob. A. Paczkowski, *Czwarta władza. Prasa dawniej i dziś*, Warszawa 1973, s. 100.

[3] L. Gorman, D. McLean, *Media i społeczeństwo. Wprowadzenie historyczne*, Kraków 2010, s. 10.

[4] A. Briggs, P. Burke, *Społeczna historia mediów. Od Gutenberga do Internetu*, Warszawa 2015, s. 187.

zachęcając jednocześnie czytelników do „ułożenia własnych chronologii i wyciągnięcia własnych wniosków”[5].

W świecie mediów pozycja agencji prasowych jest zależna przede wszystkim od ustroju politycznego państwa, w którym prowadzą one działalność. W szerszym kontekście zależności i powiązania pomiędzy systemami politycznymi a systemami mediów masowych przedstawili Daniel C. Hallin i Paolo Mancini[6]. Od początku lat 90. XX wieku czynnikiem o pierwszorzędnym znaczeniu wpływającym na sytuację oraz charakter działalności agencji informacyjnych stała się rewolucja technologiczna na rynku mediów. Te prawidłowości w pełni potwierdza proces ewolucji agencji prasowych w Polsce, który dokonał się na przestrzeni ostatnich stu lat – począwszy od utworzenia w listopadzie 1918 r. Polskiej Agencji Telegraficznej (PAT) – pierwszej profesjonalnej agencji prasowej na ziemiach polskich, do chwili obecnej. Należy jednak pamiętać, że cezura wyjściowa ma charakter umowny, zważywszy na to, że na terenie Europy Zachodniej i Stanów Zjednoczonych agencje prasowe tworzone były przez polskie środowiska emigracyjne już od połowy XIX wieku, ze szczególnym uwzględnieniem okresu I wojny światowej oraz niecałej dekady poprzedzającej działania wojenne. W analogicznym okresie doszło również do mniej lub bardziej skutecznych inicjatyw na ziemiach polskich, niezależnych od przedsięwzięć państw zaborczych w tym zakresie.

Dzieje polskich agencji prasowych stanowią ważny element politycznej historii mediów rozumianej jako „sposób traktowania ich przez czynniki polityczne, sytuacje, w jakich działały, wzajemne relacje oraz rola, jaką odegrały w życiu społecznym”[7]. Jak bowiem zauważył Walery Pisarek, „niemal od chwili powstania agencje prasowe stały się politycznymi instytucjami, ściśle związanymi z kapitałem finansowym. Rychło też koła rządzące zorientowały się, że agencje są świetnym narzędziem sprawowania kontroli nad prasą i sterowania jej polityką informacyjną i zaczęły je w tym charakterze wykorzystywać”[8]. Zdaniem Andrzeja Paczkowskiego

> w nowoczesnych systemach prasowych instytucje (lub przedsiębiorstwa) zajmujące się przekazywaniem poszczególnym wydawnictwom prasowym informacji odgrywają rolę nader ważną, a z punktu widzenia prasy jako narzędzia urabiania opinii publicznej i manipulowania nią, nawet kluczową. Szczególnie odnosi się to do systemów „prasy wolnej” lub „prasy kierowanej”, w których agencje prasowe stają się głównymi kanałami inspirowania przez ośrodki dyspozycyjne[9].

---

[5] Tamże, s. 402.

[6] Zob. D.C. Hallin, P. Mancini, *Systemy medialne. Trzy modele mediów i polityki w ujęciu porównawczym*, Kraków 2007.

[7] R. Habielski, *Polityczna historia mediów w Polsce w XX wieku*, Warszawa 2009, s. 10.

[8] W. Pisarek, *Prasa – nasz chleb powszedni*, Wrocław 1978, s. 199–200.

[9] A. Paczkowski, *Prasa polska 1918–1939*, Warszawa 1980, s. 311.

W niniejszym opracowaniu przedstawiono najważniejsze zjawiska i procesy, które wpłynęły na rozwój rodzimych agencji prasowych w poszczególnych okresach historycznych: przed wybuchem I wojny światowej, w latach 1914–1918, dwudziestoleciu międzywojennym, okresie wojny i okupacji, PRL, transformacji mediów oraz współcześnie. Uwzględniono przede wszystkim znaczenie tych instytucji w procesie rozpowszechniania informacji, związki ze światem polityki, kluczowe daty, ważniejsze postacie związane z ich działalnością oraz ewolucję zarówno modelu agencji prasowej, jak i form przekazu informacji, od biuletynu prasowego do multimediów. Ta ostatnia postrzegana jest przez autorkę jako wpływ kolejnych etapów rewolucji informacyjnej, która rozpoczęła się od telegrafu – pierwszego elektronicznego środka przekazu[10]. W odniesieniu do charakterystyki oraz oceny zmieniającego się w poszczególnych okresach historycznych modelu funkcjonowania agencji prasowych jako główny wzorzec normatywny przyjęto model liberalny[11]. Opracowanie stanowi pierwszą próbę przedstawienia całokształtu dziejów agencji prasowych w Polsce, od narodzin tychże instytucji u zarania niepodległości po ich integrację z Internetem oraz powstanie wersji elektronicznej (e-agencji)[12]. Autorka starała się przedstawić agencje działające zarówno w kraju, jak i poza jego granicami.

Tok narracji kończy się pod koniec 2017 r. Tak przyjętą cezurę końcową uzasadnia zamysł autorki mający na celu ukazanie 100-lecia agencji prasowych w Polsce związanego z „okrągłym" jubileuszem Polskiej Agencji Prasowej, będącej spadkobierczynią tradycji Polskiej Agencji Telegraficznej, która zakończyła działalność w 1991 r. Należy przy tym zaznaczyć, że w 2018 r. przypadł również jubileusz 25-lecia Katolickiej Agencji Informacyjnej, zaliczanej do czołówki agencji informacyjnych w Polsce.

Celowość niniejszej pracy uzasadnia brak kompleksowego opracowania poświęconego dziejom, a przede wszystkim znaczeniu rodzimych agencji prasowych w procesie obiegu informacji.

Problematykę agencji prasowych podejmowano dotychczas głównie w odniesieniu do poszczególnych okresów historycznych. Wyjątek stanowią opracowania

---

[10] P. Levinson, *Miękkie ostrze. Naturalna historia i przyszłość rewolucji informacyjnej*, Warszawa 1999, s. 68. Jak słusznie zauważył R. Borkowski, „warunki społeczno-polityczne i kulturowe w zakresie obiegu informacji oraz zamówienie społeczne na materiał prasowy (słowa i obrazu) dla środków masowego przekazu informacji podlegają wciąż zmianie, dyktując agencjom prasowym nowe formy działalności dziennikarskiej i nowe rozwiązania techniczne. Działa tu zresztą sprzężenie zwrotne: rozwój techniki podsuwa udoskonalone lub nowe urządzenia i na odwrót rozwój społeczny, a zatem poszerzenie strumienia informacji i jej funkcji zmuszają agencje do szukania nowych rozwiązań technicznych". R. Borkowski, *Informacyjne agencje prasowe*, Kraków 1976, s. 49–50.

[11] D.C. Hallin, P. Mancini, *Systemy medialne*, dz. cyt., s. 311.

[12] Zarys problematyki badawczej autorka przedstawiła w artykule pokonferencyjnym pt. *Od Polskiej Agencji Telegraficznej do agencji elektronicznych. Ewolucja agencji prasowych w Polsce w latach 1918–2014*, w: *Społeczne i historyczne konteksty funkcjonowania mediów*, red. M. Kaczmarczyk, M. Rott i in., Sosnowiec 2015, s. 47–64.

o charakterze syntetycznym poświęcone historii prasy polskiej oraz politycznej historii mediów w Polsce w XX wieku. Do tej grupy zaliczyć należy klasyczne już dzieła A. Paczkowskiego *Prasa polska 1918–1939* (PWN, Warszawa 1980), *Prasa polska w latach 1939–1945* J. Jarowieckiego, J. Myślińskiego i A. Notkowskiego (PWN, Warszawa 1980), *Dzieje prasy polskiej* autorstwa J. Łojka, J. Myślińskiego i W. Władyki (Wydawnictwo Interpress, Warszawa 1988) oraz R. Habielskiego *Polityczna historia mediów w Polsce w XX wieku* (Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2009).

Dziejami agencji prasowych działających na emigracji przed 1918 r. zajmowali się dotychczas: H. Florkowska-Frančić, F. Ziejka, B. Biliński, D. Małyszek oraz P. Zajas[13]. W odniesieniu do okresu międzywojennego literaturę przedmiotu stanowią opracowania dotyczące wybranych aspektów funkcjonowania systemu prasowego II Rzeczypospolitej. Działalności agencji prasowych w okresie dwudziestolecia międzywojennego oraz analizie mechanizmów systemu propagandy państwowej obozu rządzącego w Polsce w latach 1926–1939 poświęcone są wartościowe monografie: E. Rudzińskiego *Informacyjne agencje prasowe w Polsce 1926–1939* (PWN, Warszawa 1979), A. Notkowskiego *Prasa w systemie propagandy rządowej w Polsce (1926–1939). Studium techniki władzy* (PWN, Warszawa–Łódź 1987) oraz E. Kaszuby *System propagandy państwowej obozu rządzącego w Polsce w latach 1926–1939* (Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2004). Na uwagę zasługują ponadto pionierskie opracowania z lat 30. XX wieku autorstwa A. Wileckiego, R. Starzyńskiego i S. Jarkowskiego[14]. Wymienione publikacje uzupełnia bogato udokumentowana monografia W. Grabowskiego poświęcona 72-letniej historii PAT: *Polska Agencja Telegraficzna 1918–1991* (Polska Agencja Prasowa, Warszawa 2005). Ten sam autor przedstawił również istotne ustalenia dotyczące agencji prasowych funkcjonujących w okresie wojny i okupacji w strukturach Polskiego Państwa Podziemnego[15]. Analogiczną problematykę obszernie

---

[13] Por. H. Florkowska-Frančić, *Między Lozanną, Fryburgiem a Vevey. Z dziejów polskich organizacji w Szwajcarii w latach 1914–1917*, Kraków 1997; F. Ziejka, *Paryż młodopolski*, Warszawa 1993; B. Biliński, *Wołania włoskie o niepodległość Polski 1912–1918*, „Przegląd Humanistyczny" 1989, t. 23, nr 6(285), s. 107–129; D. Małyszek, *Rapperswilskie inicjatywy niepodległościowe,* „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska", Lublin 2009, vol. LXIV, s. 85–111; P. Zajas, *Polskie zagraniczne przedstawicielstwa prasowe w czasie Wielkiej Wojny (1914–1918)*, „Dzieje Najnowsze", Rocznik XLVI-2014, nr 3, s. 29–44.

[14] Zob. A. Wilecki, *Agencje prasowe*, Warszawa 1936; R. Starzyński, *Agencje informacyjne. Dzieje, stan obecny i znaczenie prasowych agencji telegraficznych 1835–1935*, Warszawa 1935; S. Jarkowski, *Prasa prasy: notatki biograficzno-historyczne*, Warszawa 1932. Do tej grupy zaliczyć należy również publikację (broszura, s. 31) wydaną nakładem PAT z okazji jubileuszu dziesięciolecia założenia agencji: *Polska Agencja Telegraficzna 1918–1928*, Warszawa 1928.

[15] W. Grabowski, *Delegatura Rządu Rzeczypospolitej na Kraj 1940–1945*, Warszawa 1995; tenże, *Polska Tajna Administracja Cywilna 1940–1945*, Warszawa 2003.

zaprezentowała również S. Lewandowska w opracowaniu poświęconym polskiej prasie konspiracyjnej[16]. Z kolei działalność polskich agencji prasowych funkcjonujących na emigracji w okresie II wojny światowej i po jej zakończeniu dostrzegła W. Piątkowska-Stepaniak, dając temu wyraz w swych licznych opracowaniach poświęconych aktywnym działaczom wojennej i powojennej emigracji[17].

Sytuacja agencji prasowych w okresie PRL została przedstawiona w opracowaniach, które wyszły spod pióra autorki niniejszej publikacji: monografii *Polskie agencje prasowe w latach 1944–1972. Upowszechnianie i reglamentacja informacji, działalność propagandowa* (Wydawnictwo UJK, Kielce 2012), wyborze tekstów źródłowych *W służbie propagandy. Polska Agencja Prasowa w latach 1944–1972. Wybór dokumentów i biuletynów* (Wydawnictwo UJK, Kielce 2007), cyklu artykułów naukowych, które ukazywały się sukcesywnie na łamach „Zeszytów Prasoznawczych", „Studiów Medioznawczych", „Rocznika Historii Prasy Polskiej", „Rocznika Bibliologiczno-Prasoznawczego" oraz w materiałach pokonferencyjnych[18].

Tendencje rozwojowe agencji prasowych w Polsce po 1989 r. zostały zaprezentowane w opracowaniu T. Mielczarka *Monopol. Pluralizm. Koncentracja. Środki komunikowania masowego w Polsce w latach 1989–2006* (Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2007), w artykułach I. Rutkiewicza, E. Ciborskiej oraz R. Piaseckiej-Strzelec publikowanych w latach 2012–2017[19].

---

[16] Zob. S. Lewandowska, *Polska konspiracyjna prasa informacyjno-polityczna 1939–1945*, Warszawa 1982.

[17] Por. m.in. *Dziennikarze polscy na emigracji. Wspomnienia z lat 1937–1989*, red. i oprac. B. Wierzbiański i W. Piątkowska-Stepaniak, Opole 2001; *Autoportret zbiorowy. Wspomnienia dziennikarzy polskich na emigracji z lat 1945–2002*, red. W. Piątkowska-Stepaniak, Opole 2003; W. Piątkowska-Stepaniak, *„Nowy Dziennik" w Nowym Świecie. Pismo i jego rola ideowo-polityczna*, Opole 2000; taż, *Polska w Nowym Jorku. Idee, spory, nadzieje emigracji politycznej w latach 1940–1990*, Opole 2012.

[18] Wykaz najważniejszych artykułów dotyczących tej problematyki zamieszczono w bibliografii.

[19] Por. m.in. I. Rutkiewicz, *Agencje prasowe – stare i nowe*, w: *Media i dziennikarstwo w Polsce 1989–1995*, red. G. Kopper, I. Rutkiewicz i in., Kraków 1995, s. 78–88; R. Piasecka-Strzelec, *Kierunki rozwoju agencji informacyjnych w Polsce po 1989 roku*, „Rocznik Bibliologiczno-Prasoznawczy" 2012, t. 4/12, z. 2, s. 59–70; taż, *Metody i techniki upowszechniania informacji przez współczesne agencje informacyjne*, „Studia Medioznawcze" 2014, nr 3(58), s. 55–64; taż, *Medialny obraz rzeczywistości w serwisach polskich agencji informacyjnych*, w: *Język a media. Zjawiska komunikacyjne we współczesnych mediach*, red. B. Skowronek i in., Kraków 2015; s. 243–255; taż, *Pierwsze źródła informacji. Agencje informacyjne versus social media*, w: *Książka – biblioteka – informacja. Między podziałami a wspólnotą IV*, red. J. Dzieniakowska i M. Olczak-Kardas, Kielce 2015, s. 553–561; taż, *Przekształcenia i zmiany w agencjach informacyjnych w Polsce*, „Studia Medioznawcze" 2016, nr 3(66), s. 93–108, 243–257; taż, *Wiedza naukowa i świat nauki w serwisach polskich agencji informacyjnych*, w: *Komunikowanie o nauce*, red. M. Hodalska i E. Żyrek-Horodyska, Kraków 2016, s. 213–221; E. Ciborska, *Polska Agencja Prasowa (Tradycje i współczesność)*, „Rocznik Historii Prasy Polskiej" 1998, t. 1, z. 1-2, s. 170–190; taż, *Zmiany w Polskiej Agencji Prasowej 1989–1992*, w: *Materiały pomocnicze do najnowszej historii dziennikarstwa*, Warszawa 1993, t. 23, s. 50–57.

Bazę źródłową niniejszej pracy stanowią materiały archiwalne pochodzące z Archiwum Akt Nowych oraz archiwów cyfrowych, a także źródła internetowe, szczególnie przydatne przy pisaniu rozdziału III. Źródłem pomocniczym były również: opublikowane wspomnienia i wywiady oraz publikacje prasowe, m.in. z branżowego miesięcznika „Press", tygodników opinii i dzienników społeczno-politycznych. Przedmiot analizy stanowiły ponadto wybrane tytuły prasowe wydawane w okresie dwudziestolecia międzywojennego i PRL.

Praca jest syntezą, która zarówno uzupełnia, jak i systematyzuje dotychczasowy stan badań. Ważnym punktem odniesienia dla autorki były wspomniane wcześniej opracowania: *Dzieje prasy polskiej* oraz *Polityczna historia mediów w Polsce w XX wieku*. Encyklopedyczny wymiar pracy ujawnia się w towarzyszących opracowaniu indeksach (m.in. nazw agencji, biuletynów prasowych).

Układ książki ma charakter problemowo-chronologiczny, który zadecydował o konstrukcji pracy. Niniejsze opracowanie składa się ze wstępu, trzech części w formie rozdziałów, zakończenia, bibliografii oraz indeksów (osobowego, agencji, biuletynów prasowych)[20]. Integralną, komplementarną w stosunku do tekstu głównego część opracowania stanowią materiały źródłowe m.in. w postaci fragmentów dotychczas niepublikowanych biuletynów prasowych i komunikatów agencyjnych, pochodzących z różnych okresów historycznych.

W rozdziale I pt. *Geneza i narodziny agencji prasowych w Polsce* scharakteryzowano genezę oraz początki agencji prasowych od drugiej połowy XIX wieku do końca okresu międzywojennego.

Rozdział II pt. *Trudne półwiecze. Działalność agencji prasowych w latach 1939–1989* prezentuje najtrudniejszy etap w dziejach polskich agencji prasowych przypadający na okres wojny i okupacji oraz epokę PRL.

W rozdziale III pt. *W nowej rzeczywistości po 1989 roku* pokazano współczesne oblicze polskich agencji informacyjnych, zwracając uwagę na zmiany będące zarówno konsekwencją obrad Okrągłego Stołu, jak i migracji do cyberprzestrzeni i Web 2.0.

Niniejsza książka, ze względu na tematykę wykraczającą poza zakres historii mediów, skierowana jest do szerokiego kręgu odbiorców, zarówno medioznawców, jak również historyków mediów i politologów. Autorka żywi nadzieję, że jej czytelnikami będą także studenci dziennikarstwa, mający w programie studiów zajęcia kierunkowe z zakresu agencji informacyjnych.

Autorka serdecznie dziękuje recenzentowi pracy prof. dr. hab. Rafałowi Habielskiemu, którego cenne wskazówki i wnikliwe spostrzeżenia miały istotny wpływ na jakość niniejszej publikacji.

Listopad 2017 r.

---

[20] W odniesieniu do indeksu biuletynów prasowych przyjęto zasadę wskazywania instytucji, która firmowała dane wydawnictwo, cezury początkowej oraz ośrodka wydawniczego.

ROZDZIAŁ I

GENEZA I NARODZINY AGENCJI PRASOWYCH W POLSCE

1. W SŁUŻBIE SPRAWY POLSKIEJ

Dzieje agencji prasowych w Polsce zostały zdeterminowane przez specyficzne uwarunkowania polityczne, wynikające zarówno z okresu rozbiorów, jak i okupacji hitlerowskiej oraz faktu objęcia władzy przez komunistów po zakończeniu II wojny światowej. Prasa polska do 1918 r., z powodu braku możliwości utworzenia niezależnej, rodzimej agencji prasowej, opierała się głównie na przedagencyjnych źródłach informacji w postaci przedruków z prasy zagranicznej oraz tzw. gazet międzynarodowych. Tylko w niewielkim stopniu, ze względu na wysoki koszt abonamentu, korzystano z serwisów informacyjnych renomowanych zachodnioeuropejskich agencji prasowych o znaczeniu międzynarodowym – francuskiego Havasa (zał. w 1835 r.) i brytyjskiego Reutersa (zał. w 1851 r.)[1].

Istniejące na ziemiach polskich informacyjne biura prasowe o większym znaczeniu stanowiły de facto filie oficjalnych agencji prasowych państw zaborczych: Biura Wolffa – Wolffsche Telegraphenbüro (zał. w 1849 r.), Wiedeńskiego Biura Korespondencyjnego – Korrbuero (zał. w 1881 r.) i Sankt-Petersburskiej Agencji Telegraficznej – Sankt-Petersburskoje tielegrafnoje agientstwo (zał. w 1902 r.). Starania o założenie pierwszej krajowej agencji prasowej zostały podjęte w Warszawie dopiero w 1879 r. przez dziennikarza Rudolfa Okręta (1829–1906). Jednak jego Warszawska Agencja Telegraficzna, znana też jako Agencja Warszawska, wkrótce stała się filią Rosyjskiej Agencji Handlowo-Telegraficznej. W dniu 1 XII 1898 r. powstała filia Wiedeńskiego Biura Korespondencyjnego we Lwowie założona przez Adama Bieńkowskiego – dziennikarza oraz współpracownika „Gazety Lwowskiej" i „Tygodnika Ilustrowanego". Po jego śmierci kierownictwo filii objął Stanisław Rossowski – dziennikarz związany z „Gazetą Lwowską". Redaktorem polskim w WBK był Szymon Kwaszewski. W dwa lata później podobną placówkę

---

[1] Biuro agencji Havasa rozpoczęło działalność w Warszawie w dobie popowstaniowej. Zob. J. Łojek, J. Myśliński, W. Władyka, *Dzieje prasy polskiej*, Warszawa 1988, s. 80; A. Paczkowski, *Prasa polska 1918–1939*, Warszawa 1980, s. 311–312.

utworzono w Krakowie. Z kolei Biuro Wolffa miało swoją filię w Warszawie dopiero od początków 1916 r. Zarówno w źródłach, jak i w literaturze przedmiotu brak danych dotyczących daty założenia na terenie zaboru rosyjskiego filii Sankt-Petersburskiej Agencji Telegraficznej[2]. W rzeczywistości „zarówno jednak powstałe w 1881 r. Wiedeńskie Biuro Korespondencyjne, jak i Petersburska Agencja Telegraficzna pozornie tylko były samodzielnymi agencjami; w gruncie rzeczy były one filiami Biura Wolffa, gdyż leżąc na terenie wpływów Wolffa, pod względem informacyjnym całkowicie były odeń uzależnione"[3].

Przed rokiem 1918 szereg istotnych inicjatyw w zakresie tworzenia agencji prasowych podjęto poza granicami kraju. Za prekursora polskiego dziennikarstwa agencyjnego na emigracji można uznać, związanego z Hotelem Lambert, księcia Władysława Czartoryskiego (1826–1894), który w 1863 r. jako agent warszawskiego Rządu Narodowego założył w Paryżu agencję prasową pod nazwą Correspondance de l'Est, mającą na celu dostarczanie redakcjom pism zachodnioeuropejskich serwisu informacyjno-publicystycznego o sprawach polskich. W latach 1868–1870 w Paryżu wydawany był biuletyn agencyjny „La Correspondance du Nord-Est", stanowiący organ Hotelu Lambert. Wydawnictwo reprezentowało politykę proaustriacką i antypanslawistyczną, publikowało korespondencje i przekłady z prasy europejskiej[4].

Inicjatywa Czartoryskiego z czasem znalazła licznych naśladowców. Pod koniec XIX i na początku XX wieku własne biuletyny prasowe, przeznaczone początkowo dla prasy zagranicznej, a następnie polskiej, wydawało środowisko emigracji socjalistycznej. Podobne wysiłki w latach 90. XIX stulecia podjęła Liga Narodowa[5]. Analogiczną działalność prowadziła w latach 1907–1919 na terenie Europy Zachodniej i Stanów Zjednoczonych plejada przywódców polskiego życia politycznego, publicystów, literatów oraz działaczy polonijnych, powołując do życia agencje prasowe nastawione na propagowanie sprawy polskiej w zagranicznej prasie i kręgach dyplomatycznych. Przeważająca większość tych instytucji związana była z galicyjską Radą Narodową[6]. Były to inicjatywy, które zrodziły się w okresie

---

[2] Jak trafnie zauważył S. Dziki, „powstanie krajowej agencji prasowej uniemożliwił m.in. oczywisty brak inspiracji ze strony władz państwowych oraz brak rozwiniętych polskich dzienników informacyjnych znajdujących się dopiero w stadium rozwoju [...]". Zob. *Encyklopedia wiedzy o prasie*, red. J. Maślanka, Wrocław 1976, s. 18; E. Rudziński, *Informacyjne agencje prasowe w Polsce 1926–1939*, Warszawa 1970, s. 44; W. Grabowski, *Polska Agencja Telegraficzna 1918–1991*, Warszawa 2005, s. 11–13.

[3] R. Starzyński, *Agencje informacyjne. Dzieje, stan obecny i znaczenie prasowych agencji telegraficznych 1835–1935*, Warszawa 1935, s. 11.

[4] *Encyklopedia wiedzy o prasie*, dz. cyt., s. 18.

[5] Por. J. Łojek, J. Myśliński, W. Władyka, *Dzieje prasy polskiej*, dz. cyt., s. 80.

[6] *Encyklopedia wiedzy o prasie*, dz. cyt., s. 18. Po wybuchu I wojny światowej konkurencyjne placówki informacyjne tworzone były przez Naczelny Komitet Narodowy. Terenem ścierania się

poprzedzającym wybuch I wojny światowej i wiązały się ze sporami „orientacyjnymi" oraz wypadkami wojennymi[7].

Jako pierwsza w tej grupie została założona w 1907 r. w Paryżu Polska Agencja Prasowa (Agence Polonaise de Presse), prężnie działająca pod kierownictwem literata i publicysty Kazimierza Woźnickiego (1878–1949)[8]. Geneza tej agencji związana jest z nazwiskiem wybitnego historyka i humanisty profesora Szymona Askenazego, który wystąpił z propozycją powołania do życia w stolicy Francji placówki informującej prasę francuską, angielską i niemiecką o aktualnej sytuacji w Polsce „w duchu prawdy i interesu narodowego"[9]. Idea Szymona Askenazego znalazła poparcie grona wpływowych osobistości, które zobowiązały się wesprzeć finansowo to przedsięwzięcie. Funkcję kierownika biura informacyjnego w Paryżu powierzono Kazimierzowi Woźnickiemu, który przeniósł się do Francji po rezygnacji z posady pomocnika bibliotekarza w Muzeum Narodowym Polskim w Rapperswilu. Biuro miało charakter prywatnej, bezpartyjnej agencji prasowej, niezwiązanej z żadnym z krajowych stronnictw politycznych. Zadania Woźnickiego polegały na redagowaniu oraz tłumaczeniu na język francuski, niemiecki i angielski komunikatów, które otrzymywał od Askenazego, i anonimowym rozsyłaniu ich do najważniejszych dzienników[10].

Wiosną 1907 r. Woźnicki wystąpił z projektem przekształcenia agencji w oficjalne polskie biuro prasowe. Biuro miało pozostać niezależną, ponadpartyjną instytucją, finansowaną przez grupę dwudziestu udziałowców, wśród których miało się znaleźć m.in. pięciu profesorów uniwersytetu lwowskiego. Szymon Askenazy zobowiązał się powołać we Lwowie Komitet złożony z „5–6 profesorów i ludzi pióra, który zbierałby się co tydzień i za pośrednictwem stałego sekretarza ekspediowałby […] potrzebne informacje i artykuły"[11]. Ostatecznie na skutek zabiegów zaprzyjaźnionego z Woźnickim Stanisława Strońskiego, związanego wówczas z Narodową Demokracją, prywatne biuro prasowe zostało przekształcone w oficjalną instytucję polską: Agence Polonaise de Presse pod auspicjami galicyjskiej Rady Narodowej[12]. Rada Narodowa powołała we Lwowie Kazimierza Jareckie-

---

wpływów przedstawicieli przeciwstawnych orientacji politycznych stała się przede wszystkim neutralna Szwajcaria.

[7] J. Łojek, J. Myśliński, W. Władyka, *Dzieje prasy polskiej*, dz. cyt., s. 80. Szerzej na temat orientacji politycznych oraz kwestii polskiej w okresie I wojny światowej: J. Pajewski, *Wokół sprawy polskiej. Paryż–Lozanna–Londyn*, Warszawa 1970.

[8] Działalność Agence Polonaise de Presse została przedstawiona w opracowaniu z dziedziny historii literatury polskiej w związku z zainteresowaniami literackimi K. Woźnickiego. Zob. F. Ziejka, *Paryż młodopolski*, dz. cyt., s. 97–136.

[9] Tamże, s. 99–100.

[10] Tamże.

[11] Tamże, s. 100.

[12] Omawiana instytucja była „powołana do życia i finansowana przez galicyjską Radę Naro-

go na stanowisko urzędnika odpowiedzialnego za działalność paryskiej placówki, podejmując równocześnie próbę rozszerzenia działalności agencji na Królestwo Polskie.

Agence Polonaise de Presse rozpoczęła oficjalną działalność w Paryżu w połowie 1907 r. Jak wynika z ustaleń Franciszka Ziejki,

> podstawowe jej zadanie sprowadzało się do informowania prasy europejskiej (francuskiej, niemieckiej, angielskiej, ale i włoskiej, hiszpańskiej czy skandynawskiej) o sprawach polskich poprzez rozsyłanie biuletynów i komunikatów. Równocześnie Woźnicki był zobowiązany nadsyłać do centrali lwowskiej – a przez nią do Warszawy i Poznania – informacje o stanie spraw polskich na Zachodzie[13].

Kazimierz Woźnicki stał się wkrótce nieoficjalnym ambasadorem sprawy polskiej w Paryżu[14]. Niezależnie od wydawania biuletynów i komunikatów prasowych systematycznie prowadził akcję odczytów o Polsce, organizował podróże francuskich polityków, publicystów i pisarzy do Polski, zabiegając przy tym o powołanie Komitetu Francusko-Polskiego. Doceniał jednocześnie wagę spraw kulturalnych i literackich. W wyniku jego starań w 1911 r., za zgodą lwowskiej centrali, nastąpiła zmiana charakteru agencji na placówkę kulturalno-polityczną[15]. Oznaczało to, że punkt ciężkości został przesunięty na informowanie zagranicznej opinii publicznej o dorobku kulturalnym Polaków. Unikalną formułę agencji znakomicie oddaje cytat pochodzący z książki *Paryż młodopolski* autorstwa Franciszka Ziejki:

> W tej sytuacji Woźnicki niemal natychmiast przystąpił do szerokiej akcji kulturalnej. Zorganizował akcję mającą na celu wydanie książki o Polsce współczesnej *La Pologne d'aujourd'hui* (z braku funduszy nie udało się jej doprowadzić do pomyślnego zakończenia). Przeprowadził interesującą ankietę wśród polskich i francuskich intelektualistów na temat możliwości zacieśnienia współpracy francusko-polskiej. Podjął walkę o doprowadzenie do skutku pomysłu uruchomienia w Paryżu serii tłumaczeń z literatury pięknej. Równocześnie jednak nie zaniedbał spraw politycznych. Włączył więc spore grono Francuzów do walki przeciwko projektowi wyodrębnienia z Królestwa Polskiego guberni chełmskiej. Szeroko także informował prasę europejską o przyczynach konfliktu polsko-ukraińskiego w Galicji. Nie wszystkie inicjatywy udało mu się doprowadzić do końca. W 1913 r. […] przedstawił Radzie Narodowej we Lwowie

---

dową, a kierowana przez tajną Ligę Narodową". Por. J. Pajewski, *Wokół sprawy polskiej*, dz. cyt., s. 26.

13 F. Ziejka, *Paryż młodopolski*, dz. cyt., s. 101.

14 Franciszek Ziejka, nie bez powodu, określa go również mianem prawdziwej „instytucji narodowej polskiej" oraz „niezastąpionego organizatora, a także kronikarza życia artystyczno-literackiego". Por. tamże, s. 19, 97.

15 Tamże, s. 103.

> bardzo interesujący projekt założenia w Paryżu pisma „La Revue Polonaise" […], który jednak z braku funduszy nie został zrealizowany[16].

Po nieudanej próbie wydania w Paryżu własnego pisma „Wiadomości Francuskie" Woźnicki podjął na nowo współpracę z pismami krajowymi. Swoje korespondencje wysyłał m.in. do „Tygodnika Ilustrowanego", „Świata", „Gazety Lwowskiej", „Dziennika Poznańskiego", „Dziennika Kijowskiego", „Kuriera Litewskiego", „Kuriera Polskiego" i „Nowej Gazety"[17].

Kolejną instytucją związaną z galicyjską Radą Narodową była Polska Agencja Prasowa – Agenzia Polacca di Stampa założona w Rzymie w 1911 r. przez Macieja Loreta (1880–1949), zasłużonego historyka i dyplomatę. Loret, podobnie jak Woźnicki w Paryżu, był „nienominowanym intelektualnym i politycznym ambasadorem sprawy polskiej w Rzymie[18]. Od 1911 r. wydawał dwa razy w miesiącu przeznaczony dla prasy włoskiej „Biuletyn Informacyjny", którego był redaktorem. Jak ustalił Bronisław Biliński, biuletyn ukazywał się

> początkowo jako dwutygodnik małej ósemki i liczył tylko 8 stron, ale w roku 1914 przeszedł na duży format i zawierał 16 stron. Sama Agenzia miała swą siedzibę najpierw przy via Emilia 81, potem na via Calamatta 20, następnie przy Corso d'Italia 19 i wreszcie na via Sisteria 86. Sam Biuletyn drukował się w drukarni Ulpiano przy via Ulpiano obok palazzo di Giustizia; dyrektorem odpowiedzialnym włoskim był Archibale Groppa, a potem Alessandro Bricoli. Każdy numer biuletynu miał 4 części i podawał wiadomości o położeniu ludności polskiej pod zaborami: „Polonia Austriaca", „Polonia Prussiana", „Polonia Russia", do czego dochodziły „Notizie litterarie", a później i „bibliografiche". Tak więc nie ograniczał się on do wiadomości społecznych i politycznych, ale i przekazywał informacje o życiu kulturalnym Polski, wskazując na żywotność jej kultury. W ten sposób informował społeczeństwo włoskie i włoską prasę o wszystkich aspektach życia polskiego[19].

W okresie I wojny światowej omawiana instytucja publikowała również czterostronicowe wydawnictwo „Agenzia Polacca di Stampa", określane mianem „gazety". Pismo dużego formatu, opatrzone adnotacją: *periodico quindicinale*, ukazywało się w latach 1915–1916 w nakładzie 2000 egzemplarzy (pierwszy numer wydano 6 XI 1915 r. w Rzymie; ostatni zachowany numer datowany jest na 5 IV 1916 r.)[20]. Wydawnictwo poświęcone było w całości sprawom polskim.

---

16 Tamże.

17 W roli korespondenta dał się poznać jako „kompetentny informator i przewodnik po trudnych sprawach kultury francuskiej". Tamże, s. 103–104.

18 B. Biliński, *Wołania włoskie o niepodległość Polski 1912–1918*, „Przegląd Humanistyczny" 1989, t. 33, nr 6(285), s. 110.

19 Tamże, s. 112.

20 Archiwum Akt Nowych (dalej: AAN), Centralna Agencja Polska w Lozannie, sygn. I/279, k. 12–15, 142–143.